

Orain kontalariak

Poesia izan genuen aurreko txandan hizpide, denerako tokirik ez zegoelako eta Durango inguruan plazaratutako liburu onentsuenak poesiazkoak izan zirelako. Udaberri hasiera honetan, berriz, narratibazkoak dira nire ustez nabarmenenak. Horrenbestez, kontagintzan atera diren zenbait nobedade eta aurrekoan zaku barruan geratu ziren beste batzuk aipatuko ditugu. Hau idazteko unean (mar-txo amaieran) badira beste batzuk bidean, hala nola Unai Iturriagaren lehen nobela, edo Gerardo Markuletak eta Iban Zalduak erdibana idatzi duten ipuin-bilduma, baina oraindik kaleratu ez direnez hurrengo batean beharko.

Bi egile berri

Ipuin-bilduma pare bat izan dugu urtea hasteko aho-go-zagarri. Txilikuren *Hontzaren orduak* eta Joxe Belmonteren *Amodio zoroak*. Ez bata ez bestea ez dira hasi berriak: Jesus Mari Olaizola *Txiliku* zarauztarrari ez zaio mende erdirako urte asko falta, eta dagoeneko bi dozena titulutik gora sortu du, bere eskuari zor zaizkion testuliburuak alde batera utzita; hala ere, haurrentzat idatzi izan du orain arte, eta lustre gutxi ematen du horrek nonbait. Gaztexeagoa da Belmonte (aurten 38) eta liburu bat kaleratu zuen orain dela bederatzi urte (*Ez dira ilunak*). Orain, berriz, indarrean plazaratu dira biak ala biak ere, ipuin liburu eder banarekin. Eta zeharo diferenteak izanagatik, badute lotura moduko bat ere.

Ehiztari giroko ipuinak idatzi ditu Txilikuk: gizonezkoen mundu itxiak, sentimen primarioak, arraren legea... Gure gizartean oso normala izan arren, euskal literaturan usatu gabea den gizon eta egoera klasea, beharbada idazle-jendea hortik aparte samar bizi delako. Kontakizuna-

ren bortitza begiradaren ironiak leuntzen du, behatzaile urrunaren plazerra emanez hartara irakurleri.

Belmonterena oso bestelakoa da: urrun dabil menditik, kale artera garamatza, eta, zehatzago esanda, hiri handi bateko pisuetako etxebizitzetan izaten diren bikoteen barrunbeetara: gizon-emakumeon gorabeherak eta miseriak, elkarren behar eta konpondu ezinak... maisutasunez daude deskribatuta, batez ere, zenbait gizon-tipo: harroa eta txepela, gizarajoa eta *pijoa*.

Zein da liburu bien lotura? Bata, bilduma sendo, koherente eta ipuin onez osatuak izatea. Beste bat, baliabide nagusizat ironia erabiltzea. Eta hirugarrena, gezien jopuntu nagusizat gizonaekoak hartzea: hauen balio ustelak eta handiusteak. Ez dakit joera feministarik ikus litekeen edo horrelako juzkuak lekuz kanpo dauden; dena dela, emakumezko idazle gutxitxo dugun literatura honetan, ohargarriak dira horrelako kointzidentziak. Bego beraz aipatuta.

Donostiako eta Donostiriko klasiko bana

Donostia eta Donostiri: antzekoa dute izena, baina gainerakoan guttiz dira diferenteak. Gipuzkoako hiriburua bata, Baxenabarreko herri ttipia bigarrena. Inguramen guttiz diferente horietan sortu ziren Arantxa Urretabizkaia 1947an eta Daniel Landart 1946an; bilakaera ere desberdina izan dute, normala denez, baina gaur biak ditugu gure literaturaren klasiko; ekinean jarraitzen duten klasiakoak, zorionez, eta horrexegatik elkartu ditut, jaioterritik hasitako parekatze-joko horrekin.

Poema-bilduma bana izan zuten biek bataioko harri: *Hogoi urte* Landartek, *San Pedro bezperaren ondorengoak* Urretabizkaia; bata antzerkia landu du batik bat, besteak kazetaritza; baina famarik handiena trantsizio urteetan idatzitako kontakizun banak eman zien: *Aihen ahula* atera zuen Landartek 1978an, haur garaiko bere oroitzapenak gozo kontatuz, *Zergatik panpox* Urretabizkaia 1979an, senarrarengandik bereizitako ama gazte baten gorabeherak

azalduz. Kultur lan oparoa izan dute biek baina produkzioan isilaldi luzeak ere bai, tarteka liburu ederrak atera arren (*Saturno, Batita haundia*).

Orain, berriz, biak itzuli dira plazara, nor bere munduarekin eta kezkekin, baina biak ere prestu eta ardurasu, kontakizun sentitu, hunkigarri eta ongi eraikiak eskainiz. Arantxak *Koaderno gorria* kaleratu zuen iazko abenduan, eta, atzealdean gatazka politikoaren kateak eta kalteak nabarmentzen badira ere, amatasunaren inguruko sentimenak, nahiak eta ezinak dira eleberriaren arazo nagusi.

Danielek, aldiz, *Anaiaren azken hitzak* argitaratu du aurtengo udaberri hasieran. Hemen ere suma daiteke Ipar Euskal Herriko barnealdearen azterketa soziologiko moduko bat, baina pertsonaien nobela da batez ere: egoera zail batean dagoen familia baten baitan, hautatu beharra sentitzen duen mutil gaztearen eta beronen oinazearen erretratu psikologiko fina.

Gazterik irabazi zuten Landartek eta Urretabizkaiak klasikoaren gradua. Baina lanean eta sorkari ederrak emanez segitzeak egiten ditu oraindik gazte. Segi dezatela horrela.

Bi anbizio

Urruti samar dugu dagoeneko iazko Durango; aurtengoaz pentsatzen ariko dira honezkero batzuk. Hala ere, ezin utz ditzakegu aipatu gabe joan den Azokako bi nobela garrantzitsuenak: Pako Aristiren *Urregilearen orduak* eta Andoni Egañaren *Pausoa noiz luzatu*. Biak ere mardulak (gehiago Aristirena), biak ere oso interesgarriak eta biak ere anbizio eta gogo biziz idatziak.

Egañaren presentzia ia egunerokoa dugu euskaltzaleok: bere bertsoengatik batez ere, baina hortik kanpora ere lan ugari eta askotarikoak egin ohi ditu: prentsa dela, irrati edo telebista dela, kulturgintza edo herrigintzako hamaika zeregin eta enbaxada... Hala ere, literaturgintzaren arantza barrenean sartua zeukala esango nuke. Ipuin-bil-

duma on bat atera zuen orain hamar urte, *Sokratikoek ere badute ama* jostalari eta dibertigarria, baina geroztik astirik hartu ezinda bezala ibili dela esan liteke, eta horrenbestez pentsa genezake Joseba Jaka lehen beka eskuratzeak on egin diola, beste konpromiso batzuk noizbait utzi eta idazlana bukatzera behartu duen aldetik. Dena dela, nobela hau irakurrita garbi dago Egaña ez dela konplitzera etorri. Bertsoetan ere balekoak egin ordez ale bikainak bota ohi dituen moduan, eleberri landu, eder, konplexu eta gozagarria dugu *Pausoa noiz luzatu* hau.

Ahalegin estilistikoaren handia azpimarratu behar da, besteak beste: esaldiak maisuki tolestu ditu eta hitze-kin jolas guztiz politak lortu, adierazgarritasun handikoak. Bestalde, egundokoa da Egañaren oharmen-gaitasuna, xehetasun txikiei erreparatzeko, paisaiak nahiz pertsonaiak deskribatzeko eta txorrotx epaitzeko, bertsokeratik estimatzen genion dohaina idatzira are trebeago aplikatu baitu zarauztarrak. Eta kontatzen duen historia? Pertsona egiazko baten bizitzako bi pasarte kontatzen zaizkigu (1930ekoa bata, 30 urte beranduagokoa bestea) esangura alegoriko nabarmen baina exageratu gabeaz. Niri gehiago gustatu zait 1960koa, hurbiltasunagatik agian, darabilen teknika polifonikoagatik apika. Nolanahi ere, nire irudipena da, egileak gainezka duen talentu horren neurriko kontagaia falta dela, azken batean xinplegia ez ote den fraidearen joan-etorri hori guztia; anbizio are handiagoa opa diogu hurrengorako.

Anbizioa ausarki erabili du Pako Aristik *Urregilearen orduak* idaztean. Pakok berak aitortua da gainera, bere lanean mugarri izango zen obra burutu nahi izan duela. Denbora luzea hartu du idazteko, aurreko batzuetan presa gehiegia egotzi izan zaiolako beharbada, eta ohargarria behintzat bada emaitza, eta sarigarria ere bai zenbaiten ustez, hau idazten ari naizela Kritikaren saria eman diotela jakinarazi baita. Nire ustez, ordea, itzal-argiak ditu nobelak. Orrialde batzuk Aristik inoiz idatzi dituen biribilenak dira; hitzen aukera eta esaldien erritmoa ere oso ondo lortuak; lirismo-ukituak, neurrian eta abilki erabiliak; han-hemenkako gogoetak, mamitsu eta iradokorrak; hel-

dutasun-une batean dago egilea, atzera begiratzeko bezainbateko historia badu, baina baita aurrera begiratzeko adinako kemena ere. Hortaz, zerk egiten du huts? Nobelak berak, bere osotasunak; istorio txipiz beterik daude orriak, baina istorio nagusia galdu egiten da kapitulu ugarien artean, edo irakurle batzuk behintzat galdu egin gara. Nire akatsa izan liteke, baina asko izan dira gauza bera aitortu didatenak. Dena dela, zorionak Pako, bihotzez.

Aparteko agirretar bat

Sarrionandiari irakurri nion behin, bi modu daudela liburu bati ezikusi egiteko: batere ez aipatzea, edo beste mila libururen artean itotzea. Kritikariok ere arrisku bi izaten ditugu: puntaren puntako izenak bakarrik aipatzea, ingurua osatzen dutenak ahaztuta, eta izen guztiak zaku berean sartzea, batzuk apartekoak direla ahaztuta. Lizardik ez zuen sortuko egin zuen bezalako obra umorik, aurretik eta bateratsu Satarka, Jautarkol, Loramendi eta beste zenbait izan ez balira. Baina, era berean, Lizardi gailendu egiten da, goititu, nabarmendu.

Koldo Izagirrek ondo irabazia du euskal letretan aspaldidanik duen izena; aspaldi honetan, aldiz, bere lanak ugalduz doaz kopuruz, eta arrasto sakona uzten, kalitatez. Iaz, esaterako, nobela biribil eta zirraragarri bat eskaini zigun, *Nik ere Germinal! egin gura nuen aldarri*, eta beste hainbat lan, haren aldean txikiagoak apika baina ondo burutuak denak ere: Joseba Tapiarekin batean *Apoaren edertasuna* diskoa eta emanaldia, *Euskal Literaturaren Antologia* mardul bat, *Euskararen historia txikia Donostian* saiakera, marrazki bizidunetako hainbat gidoi, Iñurrategi anaien *Gure Himalaia* liburuko testuak...

Orain, berriz, zer esana eta pentsatua emango duen nobela batekin datorkigu: *Agirre zaharraren kartzelaldi berriak*. Izagirrek egundaino egindako mardulena, eta maisulanaren aztarna guztiak dituena. Orain dela zortzi urte, Agirre'tar Nikola Metxa sortzearekin mugarri antzeko bat jarri zuen Izagirrek euskal literaturan, arketipo unibertsal

eta aldi berean oso gurea sortuz: agure adarjole eta erre-
txina, egoskor eta minbera, gezurti eta maitagarria...

Pertsonaia berreskuratu eta, tituluak berak abisatzen
digun legez, espetxera eraman du egileak. Gaiaren berri
jakiteak, baina, okerbidean jar lezake zenbait irakurle.
Izan ere, kartzelako literaturak gurean bezala munduan
arrasto nabarmena utzi duen arren, generoaren legeen eta
zenbaitek espero lezakeenaren kontra, Izagirrek ihes egin
dio errealismoaren erregistroari, hasieratik bertatik kutsu
fantasiazko bat emanez pertsonaiari, umore korrosiboa
beronen pasadizoei.

Ohiturik gauzka Koldok gero eta obra landuagoetara,
trapezio-ariketa gero eta beldurgarriagoetara. Obra aparte-
ko honekin oso gora igo du galga, liburuak eskaintzen di-
tuen irakurketa-maila anitzengatik, testuaren aberastasun
konplexu baina jostagarriarengatik, eta hizkuntzaren era-
bilera subertsiboagatik, sortzaile handiek bakarrik dakiten
moduan. ¶